

Hedviga

Pravdupovediac, nie som prekvapený, že ten prípad začal žiť znovu naplno, po voľbách som to očakával. Moje pobúrenie však nie je preto o nič menšie. Áno, hovorím o Hedvige Žákovej Malinovej. Neviem, do akej miery sa na Slovensku stratila elementárna citlivosť, a preto to chcem povedať čo najjednoduchšie. Pokladám za absolútnu nehoráznosť a výsmech zdravého rozumu, aby Generálna prokuratúra chcela po šiestich rokoch skúmať internizáciou na psychiatrii psychický stav Hedvivy Žákovej Malinovej s odôvodnením, že chce zistiť, aký bol pred šiestimi rokmi. Na psychiatriu sa dávali na sovietsky spôsob nepohodlní ľudia, ktorých sa chcel režim zbaviť. Pokladám za nevídajú mocenskú spupnosť, ak Generálna prokuratúra, ktorá robí už šesť rokov všetko pre to, aby zamedzila spravodlivému vyriešeniu celej kauzy, dnes tvrdí, že obhajcovia nemajú záujem o objektívne vyšetrenie prípadu a používajú metódy, ktoré sú na hrane zákona. A za absolútny výsmech ľudskosti, ak chce strčiť na psychiatriu matku dvoch detí, ktorá už toľko rokov preukazuje neobvyklú odolnosť proti psychickému teroru a šikanovaniu. To všetko pokladám za dvojité dno hanby a zahanbenia slovenského leta 2012.¹⁹

Toto má byť dnešné posolstvo Generálnej prokuratúry spiacemu Slovensku? Toto má byť kameň, hodený do ľudskoprávnej žaburiny, z ktorej sa už neozýva ani kvákanie parlamentných žiab? Že sa chce na psychiatrii zbaviť nepohodlného prípadu? Lebo len o toto ide. Ostatné sú všetko už len právnické kľučky, zahmlievajúce skutočnú podstatu problému. Tou je otázka, akou nehanebne-hanebnou krajinou je Slovensko v roku 2012. A aké bolo vlastne v rokoch 2010 – 2012, keď zahanbujúco nedokázalo celý prípad riešiť inak ako deklaráciami.

V čase, keď som písal tento text, bežala na stránke .týždňa diskusia o investigatívnej novínárčine (Nicholson, Korda, Kvasnica). Uviedli tam aj krátky šot z demonštrácie v Žiline. Vyjadrovali sa ľudia, ktorí prišli protestovať proti súkromnému kapitálu, systému a podobne. Zhodli sa na tom, že všetci politici klamú. Bol to vtedy vôbec zvláštny deň. Predpoludním sme s režisérom Martinom Hanzlíčkom debatovali v krčme o robote – do konca roka máme odovzdať filmy o rasovom útoku na jednu rodinku so štyrmi malými deťmi a dokument o rozpade Československa. Popoludní som bol v českom rádiu, kde sme sa rozprávali o jednom ostravskom gete, kde deti pili vodu, kontaminovanú výkalmi. Problém sa „rieši“ tak, že chcú 130 rodín vysťahovať do iného geta. Redaktorka sa telefonicky spojila s Kumarom Vishwanathanom, ktorý pomáha miestnym opravovať domy, kanalizáciu, rokovať s úradmi, aby si zachránili domovy.

Spomenul som si na demonštráciu proti zvýšeniu cien energií, ktorú som zažil pri potulkách Indiou. Demonštrovali výhradne ženy. Kráčali mestom potichu, bez transparentov, ani slovíčko. Prišli pred nejaký úrad, sadli si na zem, sedeli a mlčali. Šla z toho obrovská sila. Iná, akú zvyknú vyžarovať ukričané davy.

Tie ženy, protestujúce mlčky pred úradom, a ľudia, ktorí si dokážu spraviť poriadok na vlastnom dvore, či už to je Generálna prokuratúra, cirkev, rómska osada, alebo kus ohrozenej prírody, sa mi javia ako cesta. Popletených krikľúňov na námestiach beriem s rezervou, čím im neupieram právo na vlastnú revoltu. Napokon, Hedviga Malinová, jej rodina, dvaja či traja novinári, dvaja-traja politici, jeden právnik, jeden psychiater a zopár občanov viedli zápas o jej pravdu takrečeno proti všetkým vrátane premiéra vlády, ministra vnútra, justície... a nenávisťne naladenej verejnej mienke.

Žižkov, Praha, 2012

Hlavní nádraží v Prahe bolo ešte pred pár rokmi rovnako zanedbané a špinavé, ako je v súčasnosti vlaková Hlavná stanica v Bratislave. Je to občas „zážitok“, vystúpiť tam z vlaku. V Prahe stanicu opravili, urobili v nej luxusné obchodíky, butiky a bezdomovci, ktorí tam prespávali, boli z týchto priestorov vytlačení. Ale bezdomovci nezmizli, len sa presunuli inam. Napríklad k obchodným domom, k potravinám a do parkov, ktoré sú blízko stanice. Takéto ideálne miesto je aj vedľa paneláka, kde mám ateliér. Občas sa stane, že keď prichádzam do ateliéru, nájdem na chodbe domu prespávať rôznych ľudí, ktorí si tu vykonávajú aj svoje biologické potreby. No na Hlavnom nádraží je čisto, môže sa zdať, že problém sa vyriešil.

Pussy Riot

Čo vieme o skupine Pussy Riot? Nie je toho veľa. Vieme, že časť názvu si odvodzujú od skupín *riot grrrlz* čiže spurných/vzdorných/búriacich sa dievčat feministickej vzbury z deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia, ku ktorým sa viažu aj ich odkazy na ideológičku feminizmu Judith Butler. Slovo *pussy* (po nemecky *Muschi*) je mäkkšie ako priame vulgárne pomenovanie pre vagínu, ku cti by mohlo prísť Tatarkovo slovo *čiča*, takže by to mohli byť *Spurné* či *búriace sa čiče*.

Vieme, že jedna má filozofické vzdelanie, druhá sa stará o psychicky choré deti a tretia dokonca pracovala ako programátorka vojenského komplexu pri výstavbe atómových ponoriek. Vieme aj to, že sú ekologistky, individualistky, anarchistky, feministky, anonymistky. Teda žiadne Anny Politkovské ani Natálie Gorbanevské.²⁰ Že ako performerky a voyerky verejne predvádzajú svoje telá. Že sú blasfemičky, rúhačky, provokatérky a šokantky. Poniektoré dokonca verejne súložia v múzeu so svojimi partnermi, či presnejšie povedané tú súlož imitujú, vnášajú sex do múzea, ale paradoxne ho aj muzealizujú. Dve sú matky, jedna z nich veľmi, veľmi mladá. Poznajú silu médií a naplno ju používajú a využívajú.

Tie tri ženy však triafajú do dvoch chránených inštitúcií ruskej spoločnosti: moci a cirkvi. Obscénne prezentujú obscénnosť tajnej moci a verejného spájania cirkevnej moci so svetskou. Vieme dokonca, prečo sa ako staroveké fúrie odklonili so svojimi skandovanými piesňami pomsty a kliatby od pôvodnej skupiny Vojna, ale aj to, že to medzi nimi škrípe a vzájomne si to natierajú.

Nevieme, či tie dievčatá, zakuklené v balaklavách, chránené v slobodnom karnevalovom svete pri verejnom vystupovaní ako hudobné maškarády, budú pokračovateľkami undergroundu v tradícii prvých kresťanov v Rímskej ríši, jurodivých bláznivých byzantských svätíc, prekliatych básnikov či beatnikov zo San Francisca. Nevieme ani, do akej miery sú skutočnými poetkami, ako bol básnikom pred Bohom Ivan Magor Jirous.²¹

Jedno však vieme isto. Že v tejto chvíli sa s nimi treba solidarizovať. Bez všelijakých *áno, ale*. Nešpekulovať, či im patrí nižší trest, alebo milosť. V tejto chvíli ide o to, či má platiť svojvôľa vládcu, ktorý rozhoduje o vine, treste a milosti, alebo vláda zákona. Nerobím si však ilúzie – našich milovníkov Putina²² tento prípad nezmení a mudrlanti budú mudrovať ďalej. Dve z nich sa dostali do trestnej kolónie,²³ ktorej jedinou funkciou je, aby zlomila odbojníkov. Preto im držím palce.

Marcel Strýko, Oleg Pastier, Ivan Kadlečík, Erik Groch, Peter Kalmus, Miro Cipár, Ivan Hoffman, Rudo Sýkora, Daniel Fischer, Ján Budaj, Ján Čarnogurský, František Mikloško, Ján Langoš, Miro Kusý, Šimečkovci otec a syn..., aby som spomenul aspoň niektorých z tých, čo sa dožili roku 1989, a za komunizmu sa neohli – hovorili, písali, maľovali... slobodne. Paralelná kultúra, ako sme tomu hovorili pred rokom 1989, na Slovensku existovala. Nebola síce taká početná ako tá česká, ale bola. Tí ľudia riskovali, boli prenasledovaní, zatváraní.

V demokratických pomeroch paralelná kultúra existuje tiež. Alebo je lepšie tomu hovoriť, spolu s Josephom Heathom a Andrewom Potterom,²⁴ kontrakultúra? Jej vyznávači neriskujú, nie sú prenasledovaní a zatváraní za to, že hovoria, píšú, maľujú, spievajú... mimo hlavného prúdu a proti nemu. Áno, nemáme svoje domáce Pussy Riot a Slovensko nie je Rusko. Môžeš používať škaredé slová, nadávať na vrchnosť, byť kritický, obscénny... čo len chceš. Kontrakultúra bola zväčša včlenená do trhového mechanizmu, stala sa marketingovou značkou a jej protagonisti väčšinou majú na normálne živobytie. Nie je to síce bohviečo, ale majú. Ich rovesníci v niektorých krajinách riskujú, sú prenasledovaní, zatváraní, mučení. V krajinách, ako je tá naša, nanajvýš chudobní a na okraji.

Každý na mňa kašle, povie básnik, ktorému vychádzajú knihy v náklade okolo štyristo kusov a aj tie sa predávajú roky. Pussy Riot sedia v base. Za politickú rebéliu. Choď pomôcť rodinám tých mladých žien, prines báseň alebo pieseň pod zamrežované okná. Veď choď ty, a prestaň moralizovať! – povie mi XY. Momentálne nemôžem, odpoviem, veľa roboty, je to ďaleko, bolí ma chrbát a celkovo už vydržím málo. Kolega J. M. by možno pridal aj pochybnosti o spôsobe protestu a kvalite umeleckej produkcie tých dievčat.

Rebelantstvo je údel, posadnutosť, vlastnosť jednotlivca, poslanie, kreativita, živelnosť, nasadenie, osamelosť, permanentný stres... korenie života, aj toho spoločenského. Nemiešať s módnosťou, profitom, úspechom, uznaním, kariérou, peniazmi. Dal by som neviem čo za to, keby som budúci týždeň mohol vidieť neohlásený koncert Evy Turnovej, Vrátnu Brabenca a spol. na onom preslávenom moskovskom námestí.

Paralelnosť „tu a teraz“, tým, že už nie je pod sankciou, predpokladá „iba“ mimoriadne schopnosti, skromnosť, pracovitosť, podporu najbližších, výdrž robiť si dlhodo- bo svoje aj bez potlesku a často aj takmer zadarmo.

Taxíkom som prevážal v Prahe fotografie na výstavu. S pánom taxikárom som sa celou cestou rozprával svojou „perfektnou“ češtinou. Bolo to krátko po rozdelení Československa a povedal som si, že sa naučím konečne poriadne, alebo aspoň obstojne po česky. Taxikár sa správal tak nejako zvláštne, nie priveľmi srdečne. Keď som vystupoval z auta, spýtal sa ma opatrne, či som Slovák. Že si celú cestu myslel, že som Ukrajinec a tých sa už dva dni bojí, odkedy na neho jeden v noci vytiahol revolver. Odvtedy už s Čechmi radšej hovorím po slovensky. Vždy, keď začujú slovenčinu, tak sa rozžiaria, začnú spomínať na slovenské divadelné pondelky, ktoré boli v TV za čias federácie. A odkedy som sa dozvedel, že slovenčina zostala v ČR aj po rozdelení Československa druhým oficiálnym štátnym jazykom (nebol tam vytvorený jazykový zákon ako na Slovensku), už sa asi po česky nenaučím poriadne nikdy.

Časy veľkých premien

Prvýkrát som čítal o tom zvláštnom súbehu dejinných udalostí v Jaspersovom *Úvode do filozofie*.²⁵ Naposledy v knihe Karen Armstrongovej *Veľká transformácia*.²⁶ To neuveriteľné obdobie medzi rokmi 800 až 300 pred naším letopočtom nazval Jaspers axiálnym vekom. Na rôznych miestach sveta sa vtedy objavili duchovné náuky, ktoré dodnes formujú naše postoje, pocity, hodnoty, potreby, ciele, správanie. Jeremiáš a starozákonní proroci, Buddha a buddhizmus, Konfucius a konfucianstvo, Lao-c' a taoizmus, Sokrates a starogrécka veda. Bol to Carl Gustav Jung, ktorý popri fenoméne archetypov (hlboko v kolektívnom nevedomí vpečatených odtlačkov historickej pamäti), prišiel s predstavou princípu synchronicity. Jednoducho sa z času na čas dejú veci nevídané, akoby z ničoho nič. Prosto sa zbehli okolnosti a nik netuší, prečo práve vtedy a tak.

„Otcovia zakladatelia“ taoizmu, konfucianizmu, hinduizmu, buddhizmu, judaizmu, na ktorý neskôr nadviazalo kresťanstvo a islam vrátane časti súčasnej filozofie a vedy, akoby vychádzali z jediného zdroja – z predstavy celistvosti a neustálej premenlivosti sveta a hľadačskej kreativity jednotlivca. „Svoje šťastie a slobodu držíš vo vlastných rukách, človeče!“, hlásali, „musíš však konať“. Kanonizácia ich diel a postupné nabaľovanie dogiem, ktoré sú neprekročiteľné a dané, prišli až neskôr. Vráťane sankcií za každý pokus o ich inováciu. To je však už iný príbeh.

Každý jeden ľudský život, ako si myslím, je príbehom, v ktorom sa zrkadlí celok – má svoje axiálne štádium, vlastné synchronicity... a to tak v spoločenskej, ako aj individuálnej perspektíve. Pokiaľ ide o individuálne životné príbehy, ich míľniky sú jasné – významné udalosti životnej dráhy. Každá generácia má však aj svoje spoločné vzostupy a pády. Tá moja napríklad roky 1968 a 1989 (možno aj 1993). Generácia našich rodičov by k tomu pridala ešte rok 1938 a roky vojny, rok 1948. Naše deti si možno pamätajú rok 1989. Žijú vlastné dejiny. Vlastné?

Axiálny vek rozumom nevysvetlíš. Alebo vysvetlíš, ale musíš si vziať na pomoc hypotézu o prepojení všetkého so všetkým, alebo rovno Boha. Dnešok týmto hypotézam, ktoré sa potácajú na rozhraní viery a rozumového poznávania, ponúka aj kus rukolapnej praxe. Nikdy predtým tu nebol taký priestor na to, deliť sa o postoje, pocity, hodnoty, potreby, ciele, správania a na ich konfrontáciu. Raz sa možno z tejto trmy-vrmy vynoria nové duchovné authority a náuky. A opäť to budú authority a náuky z ríše svetla a z ríše tmy. Patria k sebe. Sú JEDNO.

Žijeme v situácii, ktorú nemecký historik Reinhart Koselleck²⁷ označil za sedlový čas (Sattelzeit). Ako cez horské sedlo prechádzame po roku 1989 z jednej doby do druhej. Dá sa to povedať aj tak, že presedlávame. Ľudia tušia, že sa ocitli na prahu veľkej zmeny, ale nedoviaďa do nej ani ju nevedia pomenovať. Postmoderna ako slogan posledných desaťročí nesignalizuje udalosť prichádzajúcej doby, ale melanchóliu odchádzajúceho času. Nemecký filozof Jürgen Habermas si na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov myslel, že ide o dobiehajúcu revolúciu, v ktorej si postkomunistické krajiny osvoja výdobytky po vojnovnej euroatlantickej civilizácie. Ukázalo sa však, že celý proces je omnoho hlbší, zradnejší a nezasahuje len nové demokracie, ale aj Európu a celý svet.

Máme pred sebou prvú medzibilanciu. Vyzerá to tak, že dnešná veľká zmena prebieha v rámci, ktoré historicky stanovili veľké náboženstvá ako konfucianstvo, buddhizmus, hinduizmus, taoizmus a judaizmus, neskôr kresťanstvo a islam. To svedčí o jej mohutnosti, lebo sa opiera o kultúrne vzorce, staré viac ako dvetisíc rokov.

Úspech či neúspech nežných, zamatových, oranžových a ružových revolúcií závisel od ich vnútornej pripravenosti a geopolitickej polohy. Definitívne celosvetové víťazstvo demokracie sa nekonalo. V krajinách Arabskej jari sa uplatňuje duch islamizmu. Ázijské ekonomické revolúcie v Číne, Indii či Indonézii sú spojené s tradičnými kultúrami, ktoré si nezakladajú na ochrane jednotlivca, ľudských a vlastníckych práv, ale uprednostňujú poriadok a disciplínu. Rusko sa vrátilo k vláde autority jednej osoby, spojenej s prerastaním svetskej a cirkevnej moci a k imperiálnej politike. Prichádza ku konfliktu kultúr, o ktorom hovoril Samuel Huntington, otázkou ostáva, do akej miery bude súťaživý alebo bojový. Bolo by naivné myslieť si, že násilie zmizlo z povrchu zemskeho, a platí to aj o atómovej hrozbe.

V tomto protirečivom procese sa nachádza celá Európa. Stratili sme peľ nevinnosti transformujúcich sa krajín a stali sa súčasťou zadržávajúceho sa európskeho mechanizmu. Sme svedkami malovernosti intelektuálnych elít, apokalyptických vízií o konci kapitalizmu, hľadania falošných neokomunistických utópií a neonacistických mýtov, ale aj anarchie, kolektívnej anonymizácie a mediálnej idiotizácie ľudí. Slobodná spoločnosť ohrozuje sama seba nedôveryhodnou obranou slobody a jej dobrovoľným obmedzovaním zbyrokratizovanými mocenskými aparátmi v nádeji, že sa stane súčasťou zápasu obrov s obrami, ako si to želá pre Európu Timothy Garton Ash.

Historik Niall Ferguson nie je divoký neokonzervatívce ani neoliberál. Ak však píše o rázcestí medzi možnou americkou verziou Európy s nízkym rastom, vysokou nezamestnanosťou, ešte vyšším dlhom, reálnym geopolitickým úpadkom a skutočnou zmenou, hovorí aj o tom, či Európa dokáže zabrániť tomu, aby sa jej svet deficitov nezmenil na deficitný svet.

Kamarát V. si kúpil kedysi, v osemdesiatych rokoch, špičkový, kvalitný fotoaparát. Po pár týždňoch zistil, že sa mu nejako nepáči, tak urobil s iným fotoaparátom výmenu svojho fotoaparátu za ďalší fotoaparát. Zdalo sa mi, že za menej kvalitný. Starší kus to bol teda určite. Po čase sa mu tento fotoaparát zase prestal pozdávať a vymenil ho za nový objektív. Ten postupne vymenil za starší objektív, ten zase za nejakú kazetu k fotoaparátu, a tak to vymieňal ďalej a ďalej, až mu nakoniec zostala hádam iba krytka na objektív.

Časom, už v deväťdesiatych rokoch, ho presvedčili kamaráti, aby si kúpil starý dom, ktorý by mal ako chalupu na dedine. V. ten dom postupne opravil, vybudoval v ňom napríklad kúpeľňu, dal ho celý do poriadku. Ale nechcelo sa mu v ňom bývať, tak prenajal dom svojmu kamarátovi z tej dediny. Nájom zadarmo. Kamarát si v dome urobil krčmu. V. tam občas príde na bicykli (je to asi 80 kilometrov od bytu v meste, kde býva). Dá si vo svojom dome jedno pivo a vydá sa na bicykli zase späť domov.

V. sa občas správa celkom netrhovo, úplne proti všetkým obchodným pravidlám, na ktoré sme zvyknutí, ktoré fungujú. Ale V. sa zdá byť spokojný, ľudia ho majú radi (najmä tomu krčmárovi sa ani nečudujem). Má, podľa všetkého, pekný život. Taký netrhový.

Médiá

Dňa 25. novembra 1989 vydala Verejnosť proti násiliu svoje prvé dvanásťbodové programové vyhlásenie. Druhý bod znel: „Žiadame zaručiť úplnú slobodu tlače. Novinári, zvolte si už dnes také vedenie redakcií, ktoré túto slobodu zaručí.“ Uff!

Za komunizmu sme od oficiálnych médií nečakali nič. To, čomu sme hovorili nezávislosť, sme hľadali v pašovanej literatúre, v zahraničí, v samizdatoch, v súkromí. Po novembri 1989 sa veľmi rýchlo ukázalo, že objektívne a nezávislé médiá budú problém. Minimálne pre názorovú a záujmovú pripútanosť autorov. Tá je aj vecou kalkulácie, návštevnosti, sledovateľnosti, inzercie, vlastníctva... Dnes už je zrejmé, že nezávislosť v médiách neexistuje, existujú iba ľudia v médiách, ktorí sú nezávislí „zvonku“. Závislosť od vnútorného presvedčenia, v rámci morálky a pravidiel, je v poriadku.

Závislosť od vnútorného presvedčenia, v rámci morálky a pravidiel, však trápi skutočne iba zopár statočných. Väčšina ľudí od médií na nejakú morálku a pravidlá zvysocka kašle. Navyše to, čím médiá naozaj trpia, je mizéria a plytkosť obsahov, za ktorými sa skrýva nevzdelanosť, hlúposť a korupcia autorov. To sme 25. novembra 1989 fakt nemohli tušiť.

A do tretice: Keď zomrel Milan Petrussek, skvelý sociológ a človek, Peter Zajac si spomenul na jeden jeho výrok: „Medializovaná pravda má maximálnu životnosť jeden mesiac.“ Nuž hej, žijeme v čase rýchlych médií. Udalosti a interpretácie sa valia takmer súbežne. Nehovoriac o tom, že to, nad čím sme včera žasli, je zajtra zabudnuté.

Iba v Slovenskej televízii sa od roku 1989 do roku 2012 vystriedalo na poste generálneho riaditeľa tuším desať ľudí, všetko politickí nominanti a takmer všetci viac či menej neschopní. Nesmierna pestrosť médií, ktorá prišla s internetom a s digitalizáciou, problém plytkosti a mizérie ponuky iba rozmnožila. Súčasne však poskytla možnosť výberu a selekcie z takmer neobmedzených zdrojov. Kto vie hľadať, nájde. Blogujeme, zakladáme si internetové stránky, vstupujeme do sociálnych sietí, máme komunitné médiá... Plávame v oceáne obrazov, textov, zvukov, a skladáme si z nich mozaiku šitú na mieru – stávame sa súčasne producentmi aj konzumentmi ilúzií o svete. Občas sa nad hladinu vynorí dôležitá informácia, myšlienka, obraz, zvuk, ba dokonca niekedy aj pravda, aby vzápätí opäť zmizli. Treba dúfať a veriť, že vnímavý človek ich zaregistruje a uchová pre seba aj druhých.

Čosi z toho, nad čím sme včera žasli, by sme si mali pamätať aj zajtra. Napríklad preto, aby sme dvakrát nešliapli do tej istej smoly.

Za posledné desaťročia sa zmenil svet, médiá aj my. Obraz nezvítazil nad písmom. Počítače, internety, google, facebooky a twittery znovu etablovali a rehabilitovali, aj keď v pozmenenej podobe, slovo a písmo. Všeobecná demokratizácia a ekonomizácia sveta viedla k štandardizácii, znižujúcej sa kvalite, bulvarizácii a kanibalizácii médií. To je dnešná mediálna rovnica.

Našou domácou úlohou bola po roku 1989 pluralita. V konkrétnej situácii bolo len otázkou, do akej miery je to možné v spoločnosti, ktorej historickým stereotypom správania je obranná túžba po jednote a nivelizovanie rozdielov. Tak to aj s našimi médiami dopadlo, lebo médiá sú také, aká je spoločnosť, a spoločnosť taká, aké sú médiá.

Prvý príklad je humorný. Sedel som v redakčnej rade literárneho časopisu Romboid a v rámci diskusie som vyslovil názor, že existenčnú oprávnenosť si môže časopis zabezpečiť len maximálnou profiláciou. Narazilo to na všeobecný nesúhlas. Pre ostatných členov redakčnej rady nebolo dôležité, aby sa časopisy od seba čo najviac líšili, ale aby mal autor možnosť publikovať v čo najväčšom počte časopisov.

Druhý príklad už taký celkom nevinný nie je. V Slovenskej národnej galérii inštalovali úspešnú a médiami vysoko vyzdvihovanú výstavu *Prerušená pieseň (Umenie socialistického realizmu 1948 – 1956)*. Popri obraze či soche hrá v tejto muzeálno-galerijnej výstave rovnocennú rolu dobový dokument, text, komentár, umiestnený či už vo vitríne, na stene výstavnej miestnosti, alebo vytlačený v sprievodnom katalógu. V „mäkkom slovenskom variante“ sorely sa ocitli v rámci spoločnej histórie všetci v jednom jednoliatom socialistickorealistickej vreci. Od obrazu Miloša A. Bazovského *Chudobná paša* z roku 1932, ktorý nemá so socialistickým realizmom nič spoločné, až po obraz monumentálnej stavby socializmu *Industrializácia nášho kraja* Júliusa Nemčíka z roku 1952 a *Vlastná podobizeň* Júliusa Jakobyho z roku 1954, ktorý sa však pohybuje opäť celkom mimo rámcov socialistického realizmu.

Potom sa už nemožno čudovať, že na Slovensku má úspech monolitný model etatistického a centralistického štátu. Má predsa v našom stredoeurópskom rámci dlhú tradíciu – rakúsku, rakúsko-uhorskú, československú, slovenskoštátovskú, komunistickú. Na základe starého princípu cukru a biča vsáva odbory, stavovské organizácie, zamestnávateľov, školy, vedecké inštitúcie, cirkvi, justíciu, mimovládne organizácie, politickú opozíciu, médiá. Nezávislosť, samosprávnosť, autonómnosť rozhodovania a prirodzená diferenciacia spoločnosti sa v nej rozpúšťajú ako cukor v šálke čaju.

Autorkou fotografie je Dominika Jackuliaková (rok vzniku 2012)

Dominika je študentkou nášho ateliéru (kreatívnej fotografie) na škole (VŠVU Bratislava). Pochádza z Lučenca. Počas štúdia na našej škole chodila zároveň aj na druhú školu na Morave (diaľkové štúdium). Chystá sa na študijný pobyt vo Viedni v rámci programu EÚ Erasmus.

V Lučenci vytvorila pozoruhodnú sériu fotografií s názvom *Hranice domova* z ústavu pre mentálne postihnutých ľudí a ďalšiu fotografickú sériu z ubytovne, vytvorenej z unimobuniiek, kde majú možnosť dočasného, náhradného ubytovania rodiny, ale aj jednotlivci. Sú to témy, o ktorých sa často nehovorí, nepíše (až na výnimky, ale tie sú často spojené s nejakým škandalom), ale sú súčasťou nášho okolia, našich životov. Je dobre, že to študenti vedia a vidia.

Kapitalistický raj, kapitalistické peklo

Predstavy raja majú mýtickú alebo utopickú podobu. Mýty o Adapovi a Gilgamešovi, o egyptských a gréckych rajoch, rímska predstava Zlatého veku, báje o Ostrovoch blaženosti, Záhrade Hesperidiiek, Elyzeu či Vergíliova Arkádia sa vracajú k ľudskému pôvodu. Majú podobu určitého miesta. Prvým pozemským vzorom raja bol staroiránsky *paradeisos*, stromový park, obohnáný valom, miesto, oddelené zo všetkých strán od ostatného sveta.

V raji sa nepracovalo. Kultivovala sa príroda. Vyhnanie z raja bolo spojené s prácou ako trestom, s existenciou smrti a stratou večnosti. Existenciálne rozdvojenie ľudskej činnosti na prácu a kultivovanie obsahol Martin Heidegger v pojmoch *Sorge* (obstarávanie) a *Fürsorge* (starosť).

Na rozdiel od mýtických sú utopické raje orientované do budúcnosti. Miestom utópie je ne-existujúce miesto (u-topos). Komunistická utópia sa pokúsila situovať túto utópiu na zem. Základný nezmysel komunistického raja spočíval v predstave, že beztriednu spoločnosť možno dosiahnuť triednym terorom a raj ako miesto slobody jej likvidáciou. Komunistickú náplasť na stratu občianskej a štátnej suverenity predstavovalo po augustovej invázii vojsk Varšavskej zmluvy v roku 1968 otvorenie siete obchodných domov Prior. Vznikol pakt, spočívajúci na tichej dohode: výmenou za slobodu vám dáme užívateľský raj. Keď ľudia zistili, že do raja sa výmenou za slobodu nedostali, boli pripravení prijať v roku 1989 slobodu ako záloh na budúci raj, a to aj s vedomím, že si bude treba nejaký čas utáňovať opasky. Odmenou boli reťazce Tesco, Polusy a Carrefoury.

Prísľub raja sa volal Lisabonská zmluva. V marci 2000 sa šéfovia vlád a štátov dohodli, že urobia EÚ „do roku 2010 najkonkurencieschopnejšou a najdynamickejšou poznatkovo orientovanou ekonomikou“. Dnes po tejto agende neštekne ani pes. Krízový scenár znovu predpokladá, že obmedzovaním slobody, ku ktorému dochádza v dôsledku teroru, ekonomickej krízy a rastúceho zadlžovania sa, dospeje Amerika a Európa do akéhosi kapitalistického raja, ručeného biliónmi dolárov a eur. Tá vábnička a pokušenie nám opäť raz navrávajú, že Eden nás neminie, a daňou za krízu a neslušnosť bánk je maličkosť – obmedzenie slobody rozhodovania, voľnej súťaže ideí, tovarov a kapitálu.

Táto predstava je rovnako scestná ako predstava komunistického raja. S Nobelovou cenou alebo bez. Raje patria do sféry mýtov ako melancholické spomienky na lepšiu minulosť alebo utópií ako vidiny lepšej budúcnosti. Náš aktuálny svet vždy bol, je a ostane svetom obstarávania, práce a starostí. Práce, ktorá nezabúda technokraticky na kultivovanie a starostlivosť, a kultivovania, ktoré v myšlienkových hrách nezabúda na prácu.

Rada vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) bola za komunizmu výrazom faktu, že naša zahraničná politika je guberniálna. Keď sme po novembri 1989 volali „Ahoj, Európa!“, zaniklo RVHP, Varšavská zmluva, odpochovali ruské vojská. Túžobne sme vzhliadali k EÚ a NATO, cítili sme, že tam civilizačne patríme. Mám však podozrenie, že mnohí videli novú situáciu v zmysle „konečne dostaneme slobodu, prosperitu a bezpečnosť plus pár korún navyše“. Partnerský vzťah je však o inom. Nasadenie našich vojakov v zahraničných misiách, účasť na humanitárnej pomoci kade-tade po svete, podiel na financovaní a zodpovednosti za spoločné európske inštitúcie, to všetko hovorí, že sme do EÚ a NATO vstúpili ako partneri.

Celkom intuitívne cítim, že:

- 1) Chápať spoločný civilizačný priestor ako bohatého strýčka, ktorému posielam žiadosti o dotácie do vlastnej kasy, je zhovädilé;
- 2) Súčasne tomuto strýčkovi neustále zdôrazňovať, aký som suverénny a nezávislý, je smiešne;
- 3) A je vôbec pravda, že odovzdávaním kompetencií národného štátu do spoločného európskeho vreca o čosi prichádzam? Nie je to tak, že čosi aj získavam – napríklad kus sveta bez bariér?

Na niektoré otázky, predovšetkým na tie, ktoré súvisia s eurozónou, nepoznám odpovede a je dobré, že sa o nich diskutuje. Tlačenie ďalších a ďalších peňazí nie je liekom na neprimeraný životný štýl a eróziu hodnôt. Problém to nerieši, iba odďaľuje. A to je politický zločin. Prekáža mi, že súčasťou takejto diskusie je aj mýtovtorba. Napríklad o ukradnutej národnej suverenite a o všakovakých neviditeľných „hýbateľoch“ vrátane ilúzie, že demokracia je manna z neba a sloboda môže prichádzať „zhora“. Súbežne prekvitá nové lokajstvo, také typické pre civilizačné periférie. Lokajstvo a podvratníctvo, ktoré novú príslušnosť pretvára na zdroj osobných a skupinových profitov. Nie náhodou sa eurodotácie stávajú metaforou korupcie a výpalníctva. Štve ma aj slabosť časti politických elít a verejnosti pre Rusko. Žeby zdroj euroskepticizmu domácich rezidentúr? A mám averziu k euroskepticizmu zamrznutých národovcov. Sebavedomý človek nepotrebuje vykrikovať heslá o pôde a krvi. Vie, že pôda, na ktorej žije, je skropená krvou, ktorej pôvod je prepestrý, a to kultúrne, etnické, národné i náboženské. Občas ma prekvapujú aj ľudia inak múdri, ktorí si ťažkajú na diktát z Bruselu či odkiaľ. Je to štandardný konflikt o podobu inštitúcií.

Madame Simone Brunau, riaditeľka Cité Internationale des Arts v Paríži,

kde som bol na jeseň 1998 na umeleckom pobyte. Bol to ešte čas bez mobilných telefónov, bez e-mailov. Spojením s domovom bola telefónna búdka na karty a klasické poštové schránky. Raz mi prišla pohľadnica od kamaráta Ruda, v ktorej písal, že Mečiar síce vyhral voľby, ale všetky strany sa spojili a vytvorili proti nemu koalíciu. Tešil som sa. Priznám sa, za vlády Vlada som takmer úplne prestal chodiť na Slovensko, domov.